

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ҚОДИРОВ Умиджон Абдимуратович ДАВЛАТНИНГ ИЖТИМОИЙ СИЁСАТИ ВА ФУНКЦИЯСИНинг АЛОҚАДОРЛИГИ.....	8
---	---

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

2. ЙЎЛДОШЕВ Азизжон Эргаш ўғли ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ОЧИҚ ҲАЙЪАТ МАЖЛИСЛАРИНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	17
3. МАХКАМОВ Дурбек Нематович ЎСИМЛИК ДУНЁСИ ОБЪЕКТЛАРИНИНГ ДАВЛАТ КАДАСТРИ ҚОНУНЧИЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	25
4. ИЛҲОМЖОНОВ Бахромжон Махкамжонович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ ОПТИМАЛЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	31
5. РАХМОНОВ Бекзод Хасанович ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ СОҲАСИДА КОРРУПЦИЯВИЙ ХАВФ-ХАТАРЛАРНИ БАҲОЛАШ АМАЛИЁТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	39
6. РЎЗИЕВ Аҳрор Икромович НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТ ЛОЙИҲАЛАРИНИНГ ТАРТИБГА СОЛИШ ТАЪСИРИНИ БАҲОЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	46

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

7. ОДИНАЕВ Адҳам Саъдуллоевич НЕУСТОЙКА ҚЎЛЛАШНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	52
8. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНинг ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛК, АЛОҚА ВА АХБОРОТ СОҲАСИДАГИ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШГА ДОИР НОРМАЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	58
9. ЯКУБОВ Аҳтам Нусратуллоевич РАҚАМЛИ АКТИВНИ ТУШУНИШ БЎЙИЧА ДОКТРИНАЛ ЁНДАШУВЛАР ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБА.....	65
10. САИДОВ Максудбек Норбоевич ВОПРОСЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРАВ УЧАСТНИКОВ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОГО ОБЩЕСТВА С ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ.....	75
11. БОЗАРОВ Сардор Сохибжонович СУНЬИЙ ИНТЕЛЛЕКТ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ДОИРАСИДАГИ АХЛОҚИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ ТУСДАГИ МАСАЛАЛАР.....	84

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

12. САИДБЕКОВ Бобурбек Рустамбекович

ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ХУСУСИЙ МУЛК МУҲОФАЗАСИ ВА ХАБЕАС КОРПУС
ИНСТИТУТИ ДОИРАСИДА МУЛКИЙ ҲУҚУҚЛАРНИ ҲИМОЯЛАШ МАСАЛАЛАРИ 90

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

13. ПОЛВОНОВ Нажмиддин Аслиддинович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИДА МОЛ-МУЛКИ МУСОДАРА ҚИЛИНИШИ МУМКИН БЎЛГАН
ШАХСЛАР ДОИРАСИ 97

14. ТОШЕВ Отабек Содиқович

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИГА АЙБГА ИҚРОРЛИК ТЎҒРИСИДА КЕЛИШУВ ИНСТИТУТИНИНГ
ЖОРИЙ ЭТИШ МАҚСАДИ ВА ИЖТИМОИЙ ЗАРУРАТИ 103

15. РОМАДАНОВА Таисия Александровна, МУХАМЕДЖАНОВА Мадина

Махкамжановна

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ-ТЕХНОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАР ИЗЛАРИНИНГ ТРАСОЛОГИК
ЭКСПЕРТИЗАЛАРИНИ ЎТКАЗИШДА ПРОФИЛАКТИК ФАОЛИЯТ 111

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

16. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович

СУДЬЯЛАРНИНГ ХОЛИСЛИГИ ДЕМОКРАТИЯ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИНИ
ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ МЕЗОНИ..... 115

17. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович, БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи

МЕҲНАТКАШ-МИГРАНТ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МИГРАЦИЯ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ
ЎЗИГА ХОС СУБЪЕКТЛАРИ СИФАТИДАГИ МАҚОМИ..... 125

18. АЪЗАМХУЖАЕВ Умидхон Шавкат угли

МЕЖДУНАРОДНОЕ ДОГОВОРНО-ПРАВОВОЕ РАЗВИТИЕ ТРАНСПОРТНОЙ СЕТИ
ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ..... 134

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

ОДИНАЕВ Адҳам Саъдуллоевич

Бош прокуратура Академияси бўлим бошлиғи,
юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
E-mail: a.odinayev85@gmail.com

НЕУСТОЙКА ҚЎЛЛАШНИ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ОДИНАЕВ А.С.
Неустойка қўллашни ташкилий-ҳуқуқий такомиллаштириш // Юрист ахборотномаси
– Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2022) Б. 52-57.

 5 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-5-7>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада тадбиркорлик субъектлари томонидан шартнома мажбуриятлари бажарилмаганлиги ёки лозим даражада бажарилмаганлиги, шунингдек, фуқаролик-ҳуқуқий мажбуриятлар ижросини таъминлаш учун неустойка қўллашни такомиллаштириш илмий-назарий таҳлил этилиб, тегишли таклифлар берилган.

Калит сўзлар: шартнома, пул мажбурияти, тижорат мажбурияти, тижорат муомаласи, неустойка, лафзсизлик тўлови, жарима, пеня, айбона, муқобил неустойка, мутлақ неустойка, кредитор, қарздор, компенсация, неустойка тўғрисидаги келишув, бажарилмаган мажбурият, бузилган мажбурият, зарар, зарарни қоплаш, жарима, астрент.

ОДИНАЕВ Адҳам Садуллоевич

Начальник Академии Генеральной прокуратуры,
доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент
Email: a.odinayev85@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ НЕУСТОЙКИ

АННОТАЦИЯ

В статье даны научно-теоретический анализ неисполнения или ненадлежащего исполнения договорных обязательств хозяйствующими субъектами, а также усовершенствование использования неустойки для обеспечения исполнения гражданско-правовых обязательств и соответствующие предложения.

Ключевые слова: договор, денежное обязательство, коммерческое обязательство, коммерческая сделка, неустойка, штраф, пеня, альтернативная неустойка, абсолютная неустойка, кредитор, должник, компенсация, неустойка, невыполненное обязательство, нарушенное обязательство, убыток, компенсация, штраф, астрент.

ODINAEV Adham

Chief of the Department of the Academy of General Prosecutor's Office,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law, associate professor
E-mail: a.odinayev85@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND LEGAL IMPROVEMENT OF THE APPLICATION OF PENALTY

ANNOTATION

This article provides a scientific and theoretical analysis of the non-fulfillment or inadequate fulfillment of contractual obligations by business entities, as well as the improvement of the application of penalty to ensure the fulfillment of commercial obligations of civil law relations and makes relevant recommendations.

Keywords: contract, monetary obligation, commercial obligation, commercial transaction, alternative penalty, absolute liquidated damages, creditor, debtor, compensation, penalty agreement, unfulfilled obligation, breached obligation, loss, indemnification, fine, astreine.

Мажбурият-ҳуқуқий муносабатларда шартнома интизомини мустаҳкамлаш, кредиторлар ҳуқуқларини таъминлаш ва мажбуриятни бажармаган ёки лозим даражада бажармаган қарздорга нисбатан қўлланиладиган фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари самарадорлигини ошириш долзарб масаладир.

Мажбурият бажарилишини таъминлаш воситаси ва мажбуриятни бажармаганлик учун қўлланиладиган универсал чора ҳисобланган неустойкани татбиқ этиш, қарздорни мажбуриятни лозим даражада бажаришга ундашнинг таъсирчан ҳуқуқий механизмларини яратишга алоҳида эътибор қаратилади.

Жаҳондаги йирик компанияларнинг ўз мажбуриятларини бажармаганлиги, истеъмолчи манфаатларига зид фаолият юритаётганлиги учун катта миқдорда жарималарга тортилганлигини кузатиш мумкин. Жумладан, 2019 йилда Еврокомиссия Google компаниясига 1,49 миллиард евро, АҚШнинг Савдо бўйича федерал комиссияси Facebook Inc компаниясига 5 миллиард АҚШ доллари, АҚШ Калифорния суди Германиянинг Bayer концернига 2 миллиард АҚШ доллари жарима белгилаган [1].

Дунё мамлакатларида мажбурият бажарилишини таъминлаш ҳамда жавобгарлик чораси сифатида неустойкани қўллаш, кредитор ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг мақбул, самарали, таъсирчан ҳамда мутаносиб усуллари ва воситаларини такомиллаштириш бўйича янгича ёндашувлар кузатилмоқда. Жумладан, шартнома тузиш эркинлигини таъминлаш, товарлар, хизматлар ва капиталларнинг бутун дунё бўйлаб эркин ҳаракатига тўсқинлик қилмаслик, тарафларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни такомиллаштириш, халқаро стандартларга, жумладан, шартномаларнинг принциплари тўғрисидаги ҳужжатлар, хусусан, УНИДРУА¹ Халқаро тижорат шартномалари принципларига миллий қонунчиликни

¹ Международный институт унификации частного права (фр. Institut international pour l'unification du droit privé), сокращённо УНИДРУА (фр. UNIDROIT) — межправительственная организация по унификации частного права.

мослаштириш, қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиёти билан боғлиқ муаммоларнинг илмий ечимини топиш долзарблик касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, иқтисодиётнинг локомотиви бўлган тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, бу борада фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик институтини такомиллаштириш, шу билан бирга, тадбиркорларга етказилган зарарни қоплашнинг адолатли тартибини таъминлашга алоҳида аҳамият берилмоқда. Бизнес субъектларига имтиёз ва преференциялар беришни ташкилий ва ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиш [2, Б.16], тадбиркорларнинг ўз мажбуриятларини, қонун олдидаги масъулиятларини унутмасликлари ғоят муҳимдир [3, Б.357].

Буборада мажбурият ҳуқуқида хўжалик юритувчи субъектлар ўртасида шартнома талаблари ва интизомига риоя қилмаганлик учун неустойка қўллаш, неустойканинг ҳуқуқий табиати, унинг фуқаролик қонунчилигидаги ўрни ва функцияси, мажбурият бажарилмаганлиги учун жавобгарнинг айби даражаси, неустойкани камайтириш каби жиҳатларни тадқиқ этиш долзарбдир.

Қадимги Рим ҳуқуқидан маълумки, шартномани бузган шахснинг зарар кўрган тараф фойдасига жарима тўлаш мажбурияти неустойка (*stipulatio poenae*) [4, Б.315] деб аталган.

Бу келишувнинг мақсади қарздорга тазйиқ кўрсатиш ва шу орқали асосий мажбурият бажарилишини таъминлашдан иборат бўлган. Шартнома бузилиши неустойкани ҳаракатга келтирувчи шарт сифатида пулда ифодаланиб, мажбуриятни бажаришга мажбурлаш механизми ҳисобланган. Тарафлар ўз ҳуқуқлари бузилиши оқибатларига тахминий баҳо бериб, шартномага неустойка тўғрисидаги шартни киритишган.

Европада неустойка тўғрисидаги нормалар илк бор Рим хусусий ҳуқуқи манбаларида мустаҳкамланган. Унда неустойка мажбурият олган тарафлардан бири асосий мажбуриятни бузган тақдирда кучга кирувчи шартли мажбурият тарзида баён этилган. Неустойка фуқаролик-ҳуқуқий ҳимояланмаган шартномаларни мустаҳкамлаган ҳамда уларни бажарилишини таъминлаган.

Айрим олимлар неустойка тўғрисидаги қонунчиликнинг қуйидаги умумий манзарасини келтириб ўтадилар:

- неустойкалар, қонун ёки шартномада бошқача тартиб назарда тутилган бўлмаса, жарима хусусиятига эга;

- амалиётда баҳоловчи неустойка тан олинмайди;

- шартномавий неустойкалар ёзма расмийлаштирилиши керак;

- неустойкалар нафақат пул, балки бошқача мол-мулк билан ҳам тўланиши мумкин;

- қонуний неустойка белгиланган мажбуриятларни таъминлаш учун шартномавий неустойкалар қўллаш мумкин эмас [5, Б.324-326].

Франция фуқаролик ҳуқуқида неустойка компенсацион хусусиятга эгаллиги билан тавсифланади. Масалан, Франция фуқаролик кодекси (ФФК)нинг 1229-моддасида жазоловчи изоҳот (яъни неустойка) бош мажбурият бажарилмагани туфайли кредитор кўрган зарарларни қоплаш воситаси ҳисобланиши қайд этилган. Неустойка зарарларнинг умумий ҳисоб-китоби сифатида намоён бўлиб, унинг вазифаси суд процессининг олдини олишдан иборатлиги таъкидланади. Ҳатто суд шартномада кўрсатилган суммани зарарни қоплаш учун етарли эмас ёки ҳаддан ташқари баланд деб ҳисоблаган тақдирда ҳам, бундан кам ёки ортиқ сумма суд томонидан тайинланиши мумкин бўлмаган (ФФК 1152-модда). 1975 йил 9 июлдаги 75-597-сонли қонун билан судга белгиланган неустойка миқдори кам ёки ҳаддан ташқари кўп бўлган тақдирда уни кўпайтириш ёки камайтириш ҳуқуқи берилган [6, Б.147]. Мазкур ўзгартириш шартномавий неустойкани келишишда тарафларга берилган эркинлик суиистеъмол қилинишининг олдини олишга қаратилган.

Неустойка институти жаҳоннинг кўпгина ривожланган мамлакатлари масалан, Австрия Фуқаролик тузуги 1336, Германия Фуқаролик тузугининг 339-345, Франция Фуқаролик кодекси (кейинги ўринларда ФК деб юритилади)нинг 1229 ва 1152, Люксембург ФКнинг 1152 ва 1226, Испания ФКнинг 1152, Греция ФКнинг 405, Италия ФКнинг 1382-1384, Нидерландия ФКнинг 6:91-6:94, Португалия ФКнинг 810, Монголия ФКнинг 180, Чехия ФКнинг 544-545-моддаларида, ХХРнинг “Контрактлар тўғрисида”ги Қонунининг 114, Ҳиндистоннинг “Контрактлар тўғрисида”ги Қонунини 74-моддаларида, шунингдек умумий ҳуқуқ мамлакатларининг суд амалиётини (масалан, Англияда 1915 йил Dunlop Pneumatic Tyre Co. Ltd. v. New Garage and Motor Co. Ltd. иши бўйича чиқарилган қарорни, Шотландияда 1904 йил Clydebank Engineering & Shipbuilding Co. Ltd. v. Castaneda иши бўйича чиқарилган қарорни, АҚШда 1914 йил Banta v. Stamford Motor Co. 89 Conn. иши бўйича чиқарилган қарорни) қайд этиш мумкин [7, Б.8].

Мисол учун Англия ҳуқуқида неустойкага оид ёндашув илк бор адолат ҳуқуқи доирасида шаклланган [8, Б.361]. Мажбуриятни бузганлик учун санкцияни шартномада белгилашга йўл қўйилиши тўғрисидаги масала тегишли шарт қандай квалификация қилинишига боғлиқ бўлади. Агар шарт неустойка (penalty), яъни шартномада қарздорни кўрқитиш (in terrorem) ва олган мажбуриятларини бажаришга мажбурлаш мақсадида тайинланган пул суммаси деб эътироф этилса, суд бундай шартни ҳақиқий эмас деб топади. Агар тарафлар шартномага мазкур шартни киритаётиб, шартнома бузилган тақдирда (liquidated damages) кредитор кўриши мумкин бўлган зарарни олдиндан баҳолашга ҳаракат қилган бўлса, бу пул амалда исботланган зарар миқдоридан қатъи назар, ҳатто зарар кўрилмаган бўлса ҳам ундирилади [9].

Англияда зарарни ундириш тўғрисида даъво билан арз қилиш умумий ва универсал ҳимоя усули ҳисобланиб, мажбуриятни бажаришга мажбурлаш бу ерда номақбул ҳимоя усули сифатида қаралади [10, Б.57]. Мажбуриятларни бажаришга мажбурлашга салбий кўз билан қарайдиган Англия ҳуқуқи неустойкани ҳисоблаш йўли билан билвосита мажбурлашни ҳам қоралайди [11, Б.55].

Шундай қилиб, фуқаролик қонунчилигининг ривожланиш тарихида неустойка мажбуриятларни таъминлаш усули ва жавобгарлик чораси сифатида алоҳида ўрин эгаллайди. Тарихда неустойкани тартибга солишга нисбатан икки хил ёндашув вужудга келган: биринчиси – жазоловчи (жарима) неустойка; иккинчиси – баҳоловчи неустойка (олдиндан баҳоланган зарар).

Мажбурият ҳуқуқида неустойка қўллаш асослари ва тартибини такомиллаштириш бўйича қуйидаги илмий-назарий хулоса ва таклифларни бериш мумкин:

1. Неустойка, бир томондан, мажбурият бажарилишини таъминлаш усули, бошқа томондан эса, фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик шакли сифатида амал қилади. Неустойка шартномани тузиш ва бажариш босқичида рағбатлантирувчи, сигнализацион ҳамда кредиторнинг бузилиши мумкин бўлган мулкӣ ҳуқуқларини тиклаш функцияларини бажаради ва шартноманинг лозим даражада бажарилишини таъминлайди, мажбуриятнинг бузилиш босқичида эса ўзига хос жавобгарлик шаклига айланиб, ўзида компенсацион, жазолаш, тарбиявий функцияларни намоён этади.

2. Неустойка тўлаш масалаларини тартибга солишда шартномани бажармаганлик ва лозим даражада бажармаганлик ҳолларини фарқлаш зарур. Масалан: а) қарздор шартномани бажармаган тақдирда неустойка тўлаши шарт бўлса, кредитор шартномани бажариш ўрнига неустойка тўлашни талаб қилиши мумкин. Агар кредитор қарздордан неустойка тўлашни талаб қилган бўлса, мажбуриятни бажариш талабининг қўйилиши мумкин эмас; б) агар неустойка мажбурият лозим даражада бажарилмаган, бажариш муддати кечиктирилган, белгиланган талаблар асосида бажарилмаган ҳолда тўлаш назарда тутилган бўлса, кредитор мажбуриятни бажариш билан бир қаторда зарарни қоплаш ва неустойка тўлашни ҳам талаб қилишга ҳақли бўлади.

3. Неустойка юридик жавобгарликнинг тарбиявий функциясига хос жиҳатларга эга бўлганлиги сабабли ҳам унинг моҳиятида мажбуриятлар бажарилишини таъминлашга хос бўлган жиҳатлар мавжуд. Шу сабабли, неустойкани мазкур икки ҳуқуқий институт таркибига киритилишидаги мантиқ ҳам ушбу омил билан боғлиқ ва бундай иккиёқламаликда устуворлик неустойканинг ундирилиш босқичига берилади. Бу босқич эса фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик қўлланилганда вужудга келиб, дастлаб мажбурият бажарилишини таъминлаш усули сифатида белгиланган неустойкани шартнома бузилганида ундириладиган жавобгарлик чорасига айлантиради.

4. Фуқаролик ҳуқуқига неустойканинг ўзига хос кўриниши **астрент (суд неустойкаси)** институтини киритиш ҳамда қарздор томонидан суд қарорлари ижро этилмаганида ундириладиган неустойкани кредитор фойдасига ва давлат бюджетига тақсимлаш механизмини жорий этиш лозим. Астрент моддий-ҳуқуқий таъсир чораси бўлиши билан бирга, неустойка сифатида қарздорни суд қарори билан белгиланган мажбуриятни бажаришга ундаш воситаси ҳам ҳисобланади.

Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этмаганлик учун ундириладиган маъмурий жаримадан фарқли равишда, астрент кредитор манфаатларига хизмат қилади ва айти пайтда қарздорни қарз суммасидан келиб чиқиб қўшимча мулкый йўқотишларга дучор қилиши сабабли ҳам ижро жараёни тезлашишига самарали таъсир кўрсатади. Ҳозирда қўлланилаётган суд қарорларини ижро этмаганлик учун маъмурий жарима эса ўта самарасиз эканлиги яққол кўзга ташланмоқда. Шу сабабли, Фуқаролик кодекси, Фуқаролик процессуал кодекси ва Иқтисодий процессуал кодексига астрент институтига оид нормаларни киритиш мақсадга мувофиқ.

5. Фуқаролик қонунчилигига мажбуриятлар бажарилишининг янги усули сифатида **“Таъминловчи тўлов”**га оид қоидаларни киритиш зарур. Мазкур усул орқали олдиндан мажбурият тарафлари томонидан шартнома тузиш пайтида бир-бирларининг фойдасига киритилган тўлов воситасида мажбурият бажарилиши тўлиқ таъминланади. Мазкур усул айти пайтда “гаровбанд” ёки “кафолат”га ўхшаш функция ва жиҳатларга эга бўлса-да, унинг “пул тўлови” шаклида қўлланилиши сабабли амалдаги неустойка предметига яқинроқ саналади.

6. Фуқаролик-ҳуқуқий тусдаги жаримавий санкцияларни белгилаш, уларни ҳисоблаш ва қўллашга нисбатан қоидалар турли норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга “сочиб” ташланганлигини кўриш мумкин. Кўплаб идоравий ҳужжатларда, айтиқса, монополия субъектлари томонидан истеъмолчиларга хизмат кўрсатишда белгиланадиган санкциялар тизимидаги хилма-хилликлар кўп ҳолатларда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига зид равишда белгиланиши ва татбиқ этилиш ҳолатлари мавжуд. Ушбу ҳолатларни бартараф этиш мақсадида Фуқаролик кодексига **“Фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари”** номли янги моддани киритиш ҳамда унда жаримавий характерга эга бўлган айнан қандай таъсир чоралар фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари ҳисобланиши ва уларнинг турларини аниқ белгилаш зарур.

7. Жавобгарлик чораси сифатида жаримали неустойкани зарарни қоплаш билан бир қаторда қўллаш неустойка тўлаш ва зарарни қоплашнинг ўзаро нисбати муаммосини келтириб чиқаради, уларни бир-биридан алоҳида қўллаш (муқобил неустойка) эса, компенсацион фуқаролик-ҳуқуқий жавобгарлик принципининг бузилишига олиб келади. Шунга кўра, ҳуқуқни қўллаш амалиётида ҳисобга ўтказиладиган неустойка турини кенг жорий этиш зарур.

8. Пул мажбуриятини бажармаганлик учун жавобгарлик тўғрисидаги норма пул мажбуриятларига нисбатан қўлланиладиган қонуний неустойка ҳисобланади. Фуқаролик кодексининг пул мажбуриятини бажармаганлик учун жавобгарлик тўғрисидаги нормасини қонуний неустойка тўғрисидаги норма ҳамда пул

мажбуриятини бажармаганлик учун назарда тутилган фоизларни неустойканинг бир тури, деб ҳисоблаш лозим.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Крупные штрафы мировых корпораций в 2012-2019 годах // URL: <https://ria.ru/20190724/1556844594.html>
2. Мирзиёев Ш.М. Нияти улуг халқнинг иши ҳам улуг, ҳаёти ёруф ва келажаги фаровон бўлади. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. –Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017.
4. Гримм Д.Д. Лекции по догме римского права. –М., 2003. // URL: <https://legalns.com/download/books/lib/roman-law/book-001.pdf>
5. Синайский В.И. Русское гражданское право. Сборник. –М., 2002. // URL: <https://istina.msu.ru/collections/18707584/>
6. Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте. –М., Юрид. лит., 1991. // URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01001606867>
7. Карапетов А.Г. Неустойка как средство защиты прав кредитора в Российском и зарубежном праве. –М., Статут, 2005. // URL: <https://private-right.ru/wp-content/uploads/>
8. Samuel G. Law of Obligations & Legal Remedies. L., 2001. // URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781843141433/law-obligations-legal-remedies-geoffrey-samuel>
9. Clydebank Engineering & Shipbuilding Co v. Castenada иши (1905 йил). //URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff8c860d03e7f57ecd5a7>
10. Карапетов А.Г. Иск о присуждении к исполнению обязательства в натуре. –М., 2003 // URL: https://www.studmed.ru/karapetov-ag-isk-o-prisuzhdenii-k-ispolneniyu-obyazatelstva-v-nature_97476cdc2e3.html
11. Доклад Генерального секретаря “Оговорки о заранее оцененных убытках и штрафных неустойках” (A/CN. 9/161) // Ежегодник Комиссии ООН по праву международной торговли. 1979 // URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/mediadocuments/uncitral/ru/yb_1979_r.pdf